

*В. М. Андрієнко,
к. і. н., доцент, докторант, ПВНЗ "Університет економіки і права "КРОК", м. Київ*

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

V. Andrienko,
Ph.D., associate professor, doctoral, PVNZ "University of Economics and Law" Krok ", Kyiv

NATIONAL EXPERIENCE OF SAFETY'S STANDARDIZATION IN CONSTRUCTION ENTERPRISES

Досліджено вітчизняні стандарти забезпечення безпеки праці на підприємствах України, в тому числі й будівельних. Встановлено основні елементи системи стандартів України. Окреслено коло завдань системи стандартів безпеки праці в Україні. Проаналізовано основні нормативно-правові акти та стандарти, що діють в будівництві. Визначено структура стандарту з охорони праці та промислової безпеки у будівництві. Встановлено вимоги щодо охорони праці в Україні.

Studied national standards for safety in the Ukraine, including construction. The basic elements of the standards of Ukraine. Defined set of tasks of safety standards in Ukraine. The basic regulations and standards in force in construction. The structure of the standard of safety and security in the building. Established requirements for safety in Ukraine.

Ключові слова: стандарти, безпека праці, будівництво, охорона праці, промислова безпека, загрози, ризики, травматизм.

Key words: standards, safety, construction safety, industrial safety, threats, risks, injuries.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування системи стандартів безпеки праці історично було викликано високими показниками травматизму та смертності серед працівників різних галузей народного господарства. Відсутність єдиних вимог та інструментів контролю з боку держави механізмів організації та здійснення трудової діяльності призводило до того, що роботодавці на власний розсуд дбали про стан захищеності свого персоналу від різного роду небезпек та загроз на робочих місцях, і ця турбота, зазвичай, відбувалась за принципом мінімізації витрат на різні захисні заходи, що згодом відображалось на кількості осіб, які частково або повністю втрачали працездатність, та сімей, що опинялись без годувальників та потребували державної матеріальної допомоги.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

На жаль, проведені дослідження не дозволяють систематизувати існуючі вітчизняні стандарти щодо забезпечення праці на будівельних підприємствах, що підтверджує актуальність обраної теми.

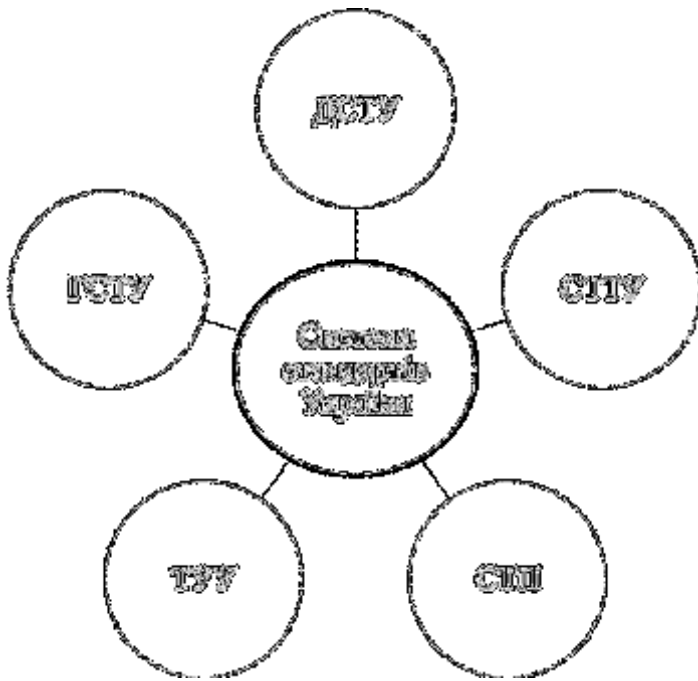
ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є систематизація стандартів забезпечення безпеки праці на будівельних підприємствах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на це, починаючи з 1972 р. в СРСР була розроблена і впроваджена в дію Система стандартів безпеки праці, а її стандарти складала окрему — 12-у групу Єдиної Державної Системи стандартів СРСР, яка мала назву "Система стандартів безпеки праці" (ССБТ). Відповідно до Угоди про співробітництво в галузі охорони праці, укладеної керівниками урядів держав СНД у грудні 1994 року, ця система продовжує розвиватись та удосконалюватись на міждержавному рівні, а її стандарти і надалі визнаються Україною як міждержавні стандарти за узгодженим переліком. Ці стандарти внесені до Державного реєстру окремою групою підрубрикою "Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці" [1, с. 1].

Таким чином, на даний момент Україні та світі приділяється багато уваги питанням стандартизації у процесі забезпечення безпеки праці. Стандарт — це визначення очікуваної (отримуваної) якості, утверджена модель, яка є основою процесу оцінки [2, с. 36]; документ, який складений у результаті консенсусу спеціалістів, схвалений спеціалізованою організацією і спрямований на досягнення оптимального ступеню впорядкованості у даній сфері [3, с. 3; 4, с. 28]. До державної системи стандартизації України нині входять такі категорії нормативних документів та види стандартів (рис. 1).

Рис. 1. Елементи системи стандартів України

Складено автором.

Стан безпеки праці у значній мірі залежить від стану його нормативно-правового забезпечення, тобто від повноти і якості розробки відповідних законодавчих документів, норм, інструкцій і стандартів. Державні стандарти з питань охорони праці — це комплекс стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. До Державного реєстру міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці зараз включено 75 ДСТУ. В Україні з 1995 р. діє Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (Реєстр ДНАОП), до складу якого увійшли понад 2000 нормативно-правових актів (правила, норми, положення, інструкції тощо), а також близько 350 міждержавних стандартів систем безпеки праці (ГОСТ ССБТ) і близько 40 державних стандартів України (ДСТУ). Реєстр ДНАОП є офіційним виданням, яке підлягає використанню власниками суб'єктів господарювання, посадовими особами і працівниками. Правила, норми, стандарти безпеки праці вимагають створення безпечних механізмів, машин, верстатів, інструментів і іншого виробничого знаряддя, розробки безпечних технологічних процесів і механізмів, методів і прийомів праці, розробки ефективних і надійних засобів індивідуального та колективного захисту працівників на виробництві, забезпечення слідуванням нормам і правилам, встановленим для виробничих процесів і обладнання, засобів захисту, а також власне працівників підприємств.

Нині стандарти безпеки праці встановлюють загальні вимоги і норми безпеки по різних видам небезпечних та шкідливих виробничих факторів. На разі в державі діє 2061 нормативно-правовий акт з охорони праці, без урахування санітарних норм і правил, стандартів, тощо [5, с. 3].

До державних стандартів прирівнюються державні будівельні норми і правила (БНіП), а також державні класифікатори техніко-економічної та соціальної інформації. Республіканські стандарти колишньої УРСР застосовуються як державні стандарти України до часу їх заміни

або скасування.

До цього часу діючими в Україні залишаються стандарти, правила, норми, положення, інструкції та інші нормативні акти, що затверджувались міністерствами та іншими уповноваженими на те державними органами колишнього СРСР. У Державний реєстр ДНАОП ці нормативні акти включені як "Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці".

Починаючи з 1994 року, в Україні розробляються національні, галузеві, регіональні та виробничі програми покращання стану умов і безпеки праці на виробництві, в ході реалізації яких були закладені основи для удосконалення державної системи управління охороною праці, впровадження економічних методів управління, вирішення питань організаційного, наукового і нормативно-правового забезпечення робіт у сфері безпеки праці. Розроблено засоби захисту працюючих, які раніше не випускались в Україні; створено ряд засобів, що контролюють стан умов праці, небезпечні та аварійні ситуації; створено єдину автоматизовану інформаційну систему охорони праці тощо [6, с.8].

Загалом система стандартів безпеки праці (ССБТ) є комплексом взаємопов'язаних стандартів, спрямованих на забезпечення робіт щодо попередження аварійності, травматизму і професійних захворювань працюючих у народному господарстві [7]. Система стандартів безпеки праці, не скасовуючи діючих норм і правил, встановлює єдиний понятійний апарат та єдину термінологію в галузі безпеки праці. Її основною метою є сприяння поліпшенню умов охорони праці і здоров'я працівників.

Таким чином, можна окреслити коло завдань системи стандартів безпеки праці в Україні:

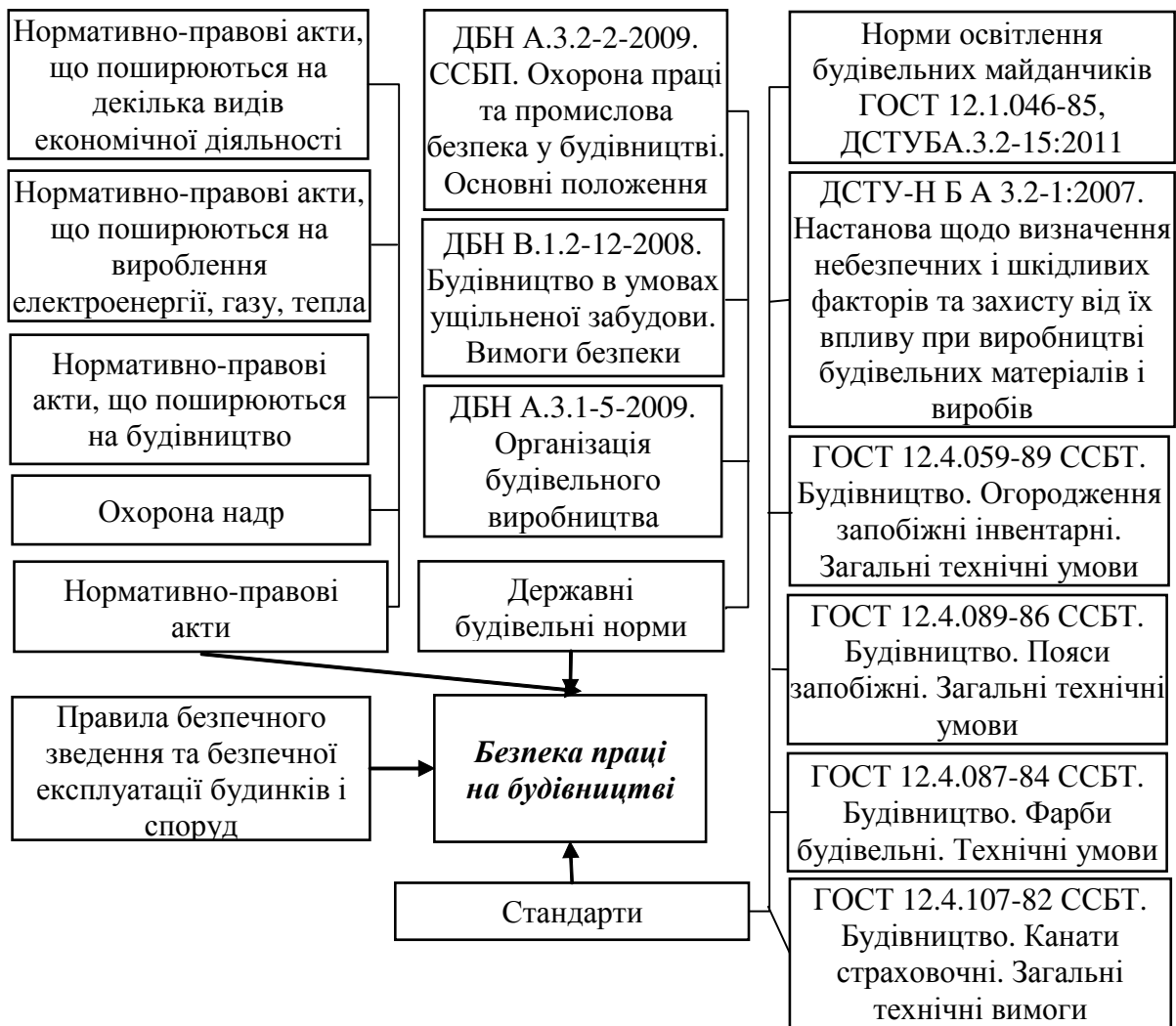
- встановлення вимог до якості продукції, загальних вимог і норм за видами небезпечних і шкідливих виробничих факторів, загальних вимог безпеки до виробничого устаткування, до виробничих процесів, до засобів захисту працюючих, методів оцінки безпеки праці;
- забезпечення єдності та достовірності вимірювань; встановлення єдиних термінів і позначень у найважливіших галузях науки і техніки.

В Державному реєстрі нормативи безпеки праці приводяться у такому вигляді: ГОСТ 12.Х.ХХХ-ХХ.ССБТ (далі повна назва нормативного акту) [1, с. 2].

Перша цифра — 12 визначається тим, що система стандартів безпеки праці в Державній системі стандартів виділена під номером 12. Вона поділяється на підсистеми, включає близько 300 державних стандартів, і передбачає 10 груп нормативів — від 0 до 9. Чинними на даний час є групи 0—5, групи 6—9 — резервні:

- 0 — організаційно-методичні стандарти загальних положень;
- 1 — стандарти вимог і норм за видами небезпечних і шкідливих виробничих факторів;
- 2 — стандарти вимог безпеки до виробничих процесів;
- 3 — стандарти вимог безпеки до виробничого обладнання;
- 4 — стандарти вимог до засобів захисту працюючих;
- 5 — стандарти вимог безпеки до будівель, споруд і об'єктів.

Подальші три цифри (ХХХ) визначають порядковий номер даного ГОСТ в групі за реєстрацією, а дві останні (ХХ) — рік видання [1, с. 2].

Рис. 2. Нормативно-правові акти та стандарти, що діють в будівництві

Складено автором на основі [6, с. 566—567].

Структурно система стандартів безпеки праці — комплекс взаємопов'язаних стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці [3]. Об'єктом у цій системі виступає система людина-машина-середовище (виробниче і побутове предметне середовище), і тому система стандартів виконує важливу соціальну функцію щодо попередження аварій і нещасних випадків з метою забезпечення охорони здоров'я людей на виробництві та в побуті.

Система стандартів безпеки праці не виключає дію норм і правил, затверджених органами державного нагляду, але вони повинні бути взаємно пов'язані та не суперечити одне одному. Крім того, система стандартів безпеки праці не скасовує дії норм і правил, затверджених відповідними органами державного нагляду.

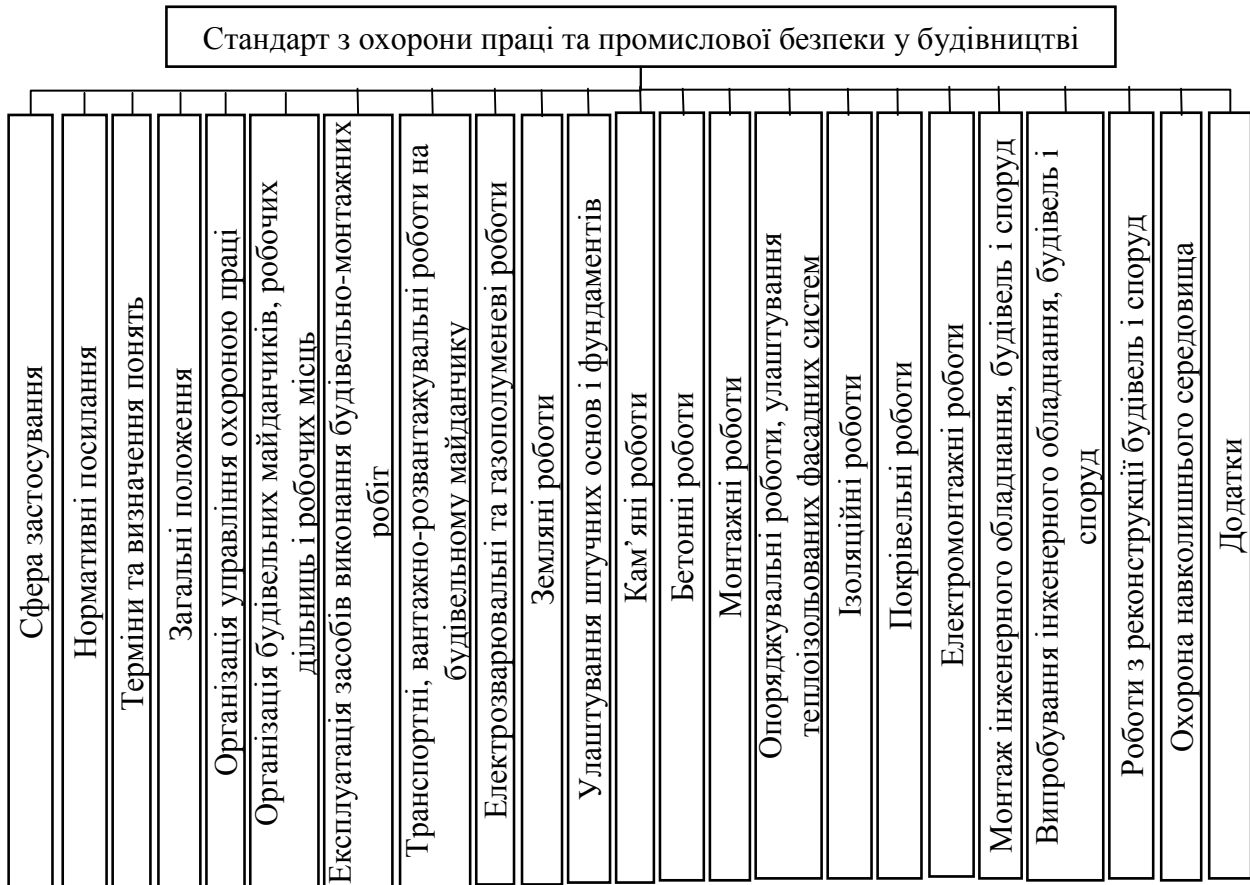
Стандарти безпеки праці призначені в першу чергу для вирішення державних міжгалузевих питань техніки безпеки та виробничої санітарії. Разом з тим, відповідно до встановленої класифікації, яка розглядалася вище, вони дозволяють розробляти поряд з міжгалузевими стандартами також галузеві, стандарти і стандарти підприємств щодо забезпечення безпеки праці, в яких крім загальних правил може бути відображена специфіка того чи іншого виробництва з урахуванням різних кліматичних умов. Об'єктами такої стандартизації є обладнання та вироб-

ничі процеси, вимоги до безпеки яких не охоплені державними стандартами або є необхідність в додаткових вимогах безпеки праці, специфічних для даної галузі. Тобто, галузеві стандарти конкретизують норми і вимоги державних стандартів. Наприклад, існують окремі стандарти безпеки праці у вугільних шахтах, на будівництві, щодо охорони праці моряків тощо, а також стандарти, що регулюють організацію охорони праці окремих категорій працівників, зокрема працівників з фіксованим терміном працевлаштування та тимчасових працівників, працівників, які працюють в умовах неповної зайнятості, надомників, сумісників та сезонних працівників, молоді, вагітних жінок, жінок, що народили, та жінок, що годують груддю, інвалідів [9].

Велику увагу з огляду на ризики та травматизм приділяють стандартизації охорони праці саме у будівництві (рис. 2).

У свою чергу, підприємства, установи та організації, що провадять свою фінансово-господарську діяльність в Україні, розробляють і затверджують стандарти підприємства щодо безпеки праці, інструкції з охорони праці для працівників і на окремі види робіт на основі державних нормативно-правових актів та відповідних актів вітчизняного законодавства.

Для будівельних підприємств базою для створення внутрішніх стандартів безпеки праці є ДБН А.3.2-2-2009.

Рис. 3. Структура стандарту з охорони праці та промислової безпеки у будівництві

Складено автором на основі [7].

ССБП. "Охорона праці та промислова безпека у будівництві. Основні положення". Цей документ містить норми та рекомендації щодо основних напрямків, у яких має проводитись робота щодо забезпечення безпеки праці підприємств будівельної сфери (рис. 3).

Загальне керівництво розробкою стандартів підприємства щодо безпеки праці (СПБП) як в Україні, так і за кордоном здійснюється керівником (або заступником) підприємства. Організаційно-методичне управління виконує служба охорони праці або залежно від конкретних умов, спеціально в призначені керівником підприємства особи.

Перелік запланованих до розробки стандартів включається окремим розділом в річні плани зі стандартизації підприємства, а за їх відсутності — складається самостійний річний план розробки СПБП на основі перспективних планів підприємства.

Розробка стандарту підприємства починається із аналізу фактичного рівня стану безпеки праці на підприємстві. При цьому необхідно проаналізувати ефективність раніше проведених на підприємстві технічних організаційних та економічних заходів щодо забезпечення безпечних умов здійснення трудової діяльності.

Розробка стандарту підприємства зазвичай здійснюється комісією (робочою групою) під керівництвом головного інженера. Основними вихідними даними є діючі норми і правила щодо безпеки праці. Стандарт підприємства затверджується керівником (заступником керівника), вводиться в дію наказом, що встановлює дату його впровадження. План організаційно-технічних заходів розробляється за необхідності і також затверджується керівником підприємства СПБП можуть затверджуватися без обмеження строку дії або на обмежений термін.

Система стандартів безпеки праці не лише визначає технічні нормативи, встановлює вимоги до організації праці, але й декларує персональну відповідальність посадових осіб за неухильне дотримання вимог, без яких нині на конкретному виробничому процесі або ділянці унеможлиблює високопродуктивна, якісна і безпечна праця.

Система стандартів безпеки праці систематично вдосконалюється, переглядаються чинні стандарти, розробляються нові. Сфери дії системи розширюються головним чином у напрямі нових видів техніки. Наприклад, затверджено нові стандарти в галузі лазерної безпеки, безпеки роботів і роботизованих технологічних комплексів і ділянок, засобів колективного захисту від іонізуючих та інфрачервоних випромінювань, гідравліки, посудин високого тиску [8]. Розробки державних стандартів, які, як правило, проводяться на основі глибоких наукових досліджень новітніх досягнень науки і техніки; до цього процесу залучаються вчені, фахівці різних галузей народного господарства, працівники служб охорони праці, комітети профспілок.

Нині в Україні активно розробляються державні стандарти України — ДСТУ, які повинні частково замінити діючі ГОСТи ССБТ. Так, наприклад, у галузі охорони праці вже діють:

- ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять.
- ДСТУ 2272-93. Пожежна безпека. Терміни та визначення.
- ДСТУ 4050-2001. Спецодяг сигнальний. Жилети. Технічні умови [6, с. 567].

Вимоги щодо охорони праці регламентуються в Україні також:

- будівельними нормами і правилами;
- санітарними нормами і правилами;
- правилами улаштування електроустановок;
- нормами технічного проектування;
- іншими нормативними документами [2]

Система стандартів безпеки праці тісно пов'язана з такими системами стандартів, як Єдина система конструкторської документації (ЕСКД), Єдина система технологічної документації (ЕСТД), Єдина система технологічної підготовки виробництва (ЕСТПВ), Державна система забезпечення єдності вимірювань (ДСВ), Система показників якості продукції (СПЯ). Низка стандартів перерахованих систем містить вимоги щодо забезпечення безпеки праці.

Крім того, глобалізація суспільства, інтенсифікація потоків капіталів та трудових ресурсів, зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та рядом інших країн світу зумовила необхідність інтеграції вітчизняних стандартів безпеки праці у норми та нормативи, затверджені на міждержавних рівнях. Таким чином, у вітчизняній промисловості повинні застосовуватися загальноприйняті принципи і норми міжнародного права з питань регулювання безпеки праці: конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці (МОП), стандарти Міжнародної організації стандартизації (ISO), у тому числі серії стандартів ISO 9000 (управління якістю) та ISO 14000 (управління охороною навколишнього середовища).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результатом проведеного дослідження стали наступні висновки.

1. Досліджено вітчизняні стандарти забезпечення безпеки праці на підприємствах України, в тому числі й будівельних.
2. Встановлено основні елементи системи стандартів України.
3. Окреслено коло завдань системи стандартів безпеки праці в Україні. Проаналізовано основні нормативно-правові акти та стандарти, що діють в будівництві. Визначена структура стандарту з охорони праці та промислової безпеки у будівництві.
4. Встановлено вимоги щодо охорони праці в Україні.

Література:

1. Атаманчук П.С., Мендерецький В.В., Панчук О.П., Чорна О.Г. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 276 с.
2. Система стандартів безпеки праці (ССБТ) [Електронний ресурс] / Охорона праці. Методичні матеріали. — Режим доступу: <http://www.shop-baby.com.ua/2012-05-08-09-45-23>.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.: збірник документів / Международные акты о правах человека. — М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 2000. — С. 539—551.
4. Телічко О.А. Процес адаптації трудового законодавства України в сфері охорони праці до європейських стандартів / О.А. Телічко // Юридична наука і практика. — 2011. — № 1. — С. 24—30.
5. Шевченко В.І. Правові питання охорони праці: навч. посібник / В.І. Шевченко. — Харків: ХНАМГ, 2004. — 184 с.

6. Зеркалов Д. В. Безпека праці [Електронний ресурс]: монографія / Д.В. Зеркалов. — Електрон. дані. — К.: Основа, 2012. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. — Систем. вимоги: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. — Назва з тит. екрана.

7. Охорона праці і промислова безпека у будівництві основні положення: ДБН а.3.2-2-2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minregion.gov.ua/attachments/files/bydivnitstvo/tehnichne-regulyvannya/normuvannja/32_2_2009.pdf

8. Система — стандарт — безпека — праця [Електронний ресурс] / Технічна енциклопедія TechTrend. — Режим доступу: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=6846>

9. Венедіктов В.С. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) / В.С. Венедіктов, В.П. Грохольський, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, К.Ю. Мельник, О.М. Музичук, І.М. Шопіна [за ред. В.С. Венедіктова] // Державний департамент з питань адаптації законодавства. Українська асоціація фахівців трудового права. — Харків-Київ, 2006. — 680 с.

References:

1. Atamanchuk, P.S. Menderets'kyj, V.V. Panchuk, O.P. and Chorna, O.H. (2011), Bezpeka zhyttiedial'nosti [Life Safety], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
  2. Occupational Health (2013), "System security standards of safety work", available at: <http://www.shop-baby.com.ua/2012-05-08-09-45-23> (Accessed 14 Jan 2014).
  3. Council of Europe (2000), Yevropejs'ka konventsiaia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 4 lystopada 1950 r.: sbornyk dokumentov [European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950: a collection of documents], Yzdatel'skaia hruppa NORMA-YNFRA, Moscow, Russia.
  4. Telichko, O.A. (2011), "The adaptation of the labor legislation of Ukraine in field of occupational safety to European standards", Yurydychna nauka i praktyka, vol. 1, pp. 24—30.
  5. Shevchenko, V.I. (2004), Pravovi pytannia okhorony pratsi [Legal problems of labor protection], KhNAMH, Kharkiv, Ukraine.
  6. Zerkalov, D. V. (2012), Bezpeka pratsi [Work safety], Osнова, Kyiv, Ukraine.
  7. Ministry of Regional Development of Ukraine (2012), "Occupational Health and Safety in the construction industry the main provisions", available at: http://minregion.gov.ua/attachments/files/bydivnitstvo/tehnichne-regulyvannya/normuvannja/32_2_2009.pdf (Accessed 14 Jan 2014).
  8. TechTrend (2014), Technical Encyclopedia "System — Standard — Safety — work", available at: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=6846> (Accessed 14 Jan 2014).
  9. Venediktov, V.S. Hrokhols'kyj, V.P. Inshyn, M.I. Klempars'kyj, M.M. Mel'nyk, K.Yu. Muzychuk, O.M. and Shopina, I.M. (2006), Okhorona pratsi: ievropejs'ki i mizhnarodni standarty ta zakonodavstvo Ukrainy (porivnial'nyj analiz) [Safety at work: European and international standards and law of Ukraine (comparative analysis)], Derzhavnyj departament z pytan' adaptatsii zakonodavstva. Ukrain's'ka asotsiatsiia fakhivtsiv trudovoho prava, Kharkiv-Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 24.02.2014 р.*